

Briuselis, 2026 m. gegužės 4 d.
(OR. en)

8828/26

ENER 215
FISC 160
ECOFIN 563
COMPET 518
ENV 445
IND 303

PRIDEDAMAS PRANEŠIMAS

nuo:	Europos Komisijos generalinės sekretorės, kurios vardu pasirašo direktorė Martine DEPREEZ
gavimo data:	2026 m. balandžio 30 d.
kam:	Europos Sąjungos Tarybos generalinei sekretorei Thérèse BLANCHET
Komisijos dok. Nr.:	COM(2026) 850 final
Dalykas:	KOMISIJS ATASKAITA TARYBAI IR EUROPOS PARLAMENTUI dėl rinkos veikimu pagrįstų elektros energijos tiekimo kainų, veiksmingos konkurencijos mažmeninėje rinkoje ir skatinimo atlyginti už lankstumą mažmeninėse sutartyse

Delegacijoms pridedamas dokumentas COM(2026) 850 final.

Priedama: COM(2026) 850 final

Briuselis, 2026 04 30
COM(2026) 850 final

KOMISIJOS ATASKAITA TARYBAI IR EUROPOS PARLAMENTUI

dėl rinkos veikimu pagrįstų elektros energijos tiekimo kainų, veiksmingos konkurencijos mažmeninėje rinkoje ir skatinimo atlyginti už lankstumą mažmeninėse sutartyse

ĮVADAS

Pagal 2019 m. birželio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2019/944 dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių¹ (toliau – Direktyva (ES) 2019/944 arba Elektros energijos direktyva) 5 straipsnio 10 dalį reikalaujama, kad Komisija pateiktų 5 straipsnio nuostatų dėl rinkos veikimu pagrįstų tiekimo kainų ir valstybės intervencinių priemonių nustatant elektros energijos tiekimo kainas įgyvendinimo ataskaitą.

Laikydamosi įsipareigojimo skatinti energijos įperkumą ir sudaryti sąlygas lanksčiai dalyvauti elektros energijos rinkose, Komisija, kaip paskelbta Įperkamos energijos veiksmų plane² (ĮEVP), siekia skatinti atlygį³, kad energija būtų įperkamesnė, be kita ko, mažinant elektros energijos tiekimo sąnaudas.

Konkurencingos mažmeninės rinkos ir paklausos lankstumas yra glaudžiai susiję su kitais ĮEVP aspektais, visų pirma su Komisijos elektrifikavimo ir skaitmenizacijos strategijomis, kurias taip pat siekiama įgyvendinti vartotojams palankiu būdu⁴.

Pirmajame šios ataskaitos skyriuje daugiausia dėmesio skiriama rinkos veikimu pagrįstoms mažmeninėms kainoms, kaip reikalaujama pagal Direktyvos (ES) 2019/944 5 straipsnį, – jos yra labai svarbios siekiant veiksmingos tiekėjų konkurencijos ir geresnių rinkos pasiūlymų vartotojams. Jame taip pat atkreipiamas dėmesys į praktiką, kuria siekiama padėti valstybėms narėms įgyvendinti 5 straipsnį. Rinkos veikimu pagrįstos kainos taip pat svarbios sudarant lanksčias sutartis. Valstybėse narėse, kuriose nustatant kainas tebetaikomos intervencinės priemonės, šis perėjimas turi būti atidžiai valdomas, kad būtų užtikrintas įperkumas ir kartu būtų sudarytos sąlygos aiškiems kainų signalams, kuriais grindžiamos lanksčios mažmeninės sutartys.

Paklausos lankstumas⁵, kurį galima užtikrinti įvairiomis priemonėmis, yra labai svarbus pritaikant rinkas prie vartotojų poreikių, užtikrinant įperkumą, taupymą ir sistemos efektyvumą. Lankstumas naudingas tiek tiesiogiai dalyvaujantiems vartotojams, nes sumažėja kainos ir efektyviau vartojama energija, tiek platesnei sistemai, nes sumažėja sąnaudos ir padidėja efektyvumas. Tačiau lankstumas visų pirma turi būti naudingas vartotojams – jis neturėtų jų apsunkinti, o mažmeniniai pasiūlymai ir sistemos paskatos turi būtų parengti taip, kad būtų užtikrintas aiškumas, sąžiningumas ir įtraukumas. Siekiant, kad ši nauda būtų gaunama praktiškai, paklausos lankstumas turėtų būti aktyviai skatinamas tais atvejais, kai jis duoda akivaizdžios naudos. Tai visų pirma taikytina galutiniams vartotojams, kurie yra pasirengę ir motyvuoti dalyvauti mažmeninėje rinkoje, bet taip pat visai energetikos sistemai.

¹ 2019 m. birželio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/944 dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2012/27/ES, (nauja redakcija) (Tekstas svarbus EEE) (OL L 158, 2019 6 14, p. 125); valstybės narės turėjo perkelti šią direktyvą į nacionalinę teisę iki 2020 m. gruodžio 31 d.; ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/944/oj>.

² COM(2025) 79 *final*, „Įperkamos energijos veiksmų planas. Mūsų energetikos sąjungos tikros vertės atskleidimas siekiant užtikrinti įperkumą, efektyviai naudojamą ir šviesią energiją visiems europiečiams“.

³ Šiame dokumente mažmeninio elektros energijos tiekimo sutartys – tai daugiausia energijos tiekėjų ir vartotojų, kurie negali tiesiogiai patekti į didmenines rinkas, pavyzdžiui, namų ūkių ir įmonių (pvz., mažųjų ir vidutinių įmonių ir labai mažų įmonių), sudarytos sutartys.

⁴ Kaip paskelbta Įperkamos energijos veiksmų plane, Komisija pateiks energetikos sektoriaus elektrifikavimo veiksmų planą ir strategines skaitmenizacijos ir DI veiksmų gaires.

⁵ Pagal Reglamento (ES) 2019/943 2 straipsnio 79 punktą, lankstumas apibrėžiamas kaip elektros energijos sistemos gebėjimas prisitaikyti prie gamybos bei vartojimo modelių kintamumo ir tinklo prieinamumo atitinkamais rinkos laikotarpiais.

Antrajame šios ataskaitos skyriuje daugiausia dėmesio skiriama lankstumo užtikrinimui sudarant mažmenines sutartis⁶, pagal kurias vartotojai gali reaguoti į kainų signalus keisdami savo elektros energijos vartojimą. Tokiu lankstumu siekiama skatinti vartotojų dalyvavimą – skatinamas energijos vartojimo koregavimas, atitinkantis pasiūlos ir paklausos dinamiką, ir kartu užtikrinamas įperkamumas ir apsaugomi pažeidžiami vartotojai.

1. RINKOS VEIKIMU PAGRĪSTOS TIEKIMO KAINOS

Direktyvos (ES) 2019/944 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad visi tiekėjai gali laisvai nustatyti kainą, kuria jie tiekia elektros energiją vartotojams. Kartu su vartotojų teise pasirinkti savo tiekėją tai yra vienas iš pagrindinių Elektros energijos direktyvos elementų siekiant užtikrinti sąžiningą konkurenciją ir atvirą prieigą visiems tiekėjams.

5 straipsnio tikslas – sudaryti sąlygas vartotojams visapusiškai pasinaudoti liberalizuota elektros energijos vidaus rinka, kuri skatina elektros energijos tiekėjus konkuruoti tiek kainomis, tiek su kainomis nesusijusiais aspektais, pritraukia naujų rinkos dalyvių ir galiausiai didina vartotojų pasirinkimo galimybes ir pasitenkinimą. Liberalizuotos energijos rinkos taip pat padeda užtikrinti, kad vartotojai galėtų visapusiškai pasinaudoti didesniu lankstumu ir didesnėmis energetikos sektoriaus investicijomis į atsinaujinančiųjų išteklių energiją, ir kartu prisideda prie tinklo stabilumo naudojant reguliavimą apkrova. Be Elektros energijos direktyvos 5 straipsnio, yra ir kitų priemonių, kuriomis sudaromos palankesnės sąlygos konkurencijai ir vartotojų pasirinkimui, pavyzdžiui, kainų palyginimo priemonės, teisingos sąskaitos, pažangieji skaitikliai ir neteisminio ginčų sprendimo teisės.

Pagal 5 straipsnį, valstybėms narėms taip pat leidžiama įsikišti nustatant kainas – siekiant apsaugoti energijos nepriteklių patiriančius ir pažeidžiamus vartotojus, arba visus namų ūkius ir labai mažas įmones, vykdant perėjimą prie visiškai veiksmingos konkurencijos (laikantis griežtų kriterijų). Intervencinė priemonė nustatant kainas (dar vadinama reguliuojamomis kainomis) reiškia, kad bent vieno mažmeninio tiekėjo galimybė laisvai nustatyti kainą, už kurią jis parduoda elektros energiją pagal bent vieną iš savo sutarčių, yra apribota⁷. Reguluojamos kainos gali būti veiksmingos stabilizuojant energijos kainą galutiniams vartotojams. Tačiau jomis gali būti pašalintas kainos signalas vartotojams, sumažintos energijos vartojimo efektyvumo paskatos ir pakenkta konkurencijai, o tai pakenktų vartotojams ilguoju laikotarpiu.

Šioje ataskaitoje vertinami kainų nustatymo mechanizmai mažmeninėse rinkose visose valstybėse narėse nuo 2019 m. liepos mėn., kai įsigaliojo Elektros energijos direktyva. Ji grindžiama valstybių narių pagal 5 straipsnio 9 dalį pateiktomis ataskaitomis⁸, taip pat ACER analize ir duomenimis, Eurostato duomenimis ir dokumentų tyrimais.

Nepaisant pastarųjų metų energetikos krizės (COVID-19 pandemijos padarinių ir nepateisinamos Rusijos invazijos į Ukrainą 2022 m.), kai kurie rodikliai rodo, kad konkurencijos sąlygos Sąjungoje pagerėjo, ypač valstybėse narėse, kuriose kainos nereguliuojamos. Tačiau dar yra daug aspektų, kuriuos reikia gerinti. Valstybės narės turi parengti veiksmų planą, kuriame būtų išdėstyta, kaip pereiti prie veiksmingos konkurencijos, ir kuriuo būtų skatinama didinti lankstumą mažmeninėse rinkose.

⁶ Toks reguliavimas apkrova paprastai vadinamas kainomis grindžiamu (arba numanomu) reguliavimu apkrova, nes vartotojai reaguoja į mažmeninių elektros energijos kainų pokyčius ir vartoja daugiau tuo metu, kai elektros energija yra pigesnė.

⁷ 5 straipsnis netaikomas intervencinėms priemonėms, pavyzdžiui, vienkartinėms išmokoms namų ūkiams, čekiams ir PVM bei akcizų sumažinimui, kuriomis neribojama tiekėjų galimybė laisvai nustatyti kainas. Pagal Elektros energijos direktyvą intervencija į didmeninę rinką neleidžiama.

⁸ Dėl 5 straipsnio įgyvendinimo pagal 5 straipsnio 9 dalį.

1 teksto langelis. Valstybės intervencinės priemonės nustatant kainas energetikos krizės laikotarpiu

Dėl energetikos krizės mažmeninės kainos 2022 m. gerokai padidėjo ir jų lygis didžiąją 2023 ir 2024 m. dalį išliko aukštas.

Komunikate dėl plano „REPowerEU“ (COM(2022) 108 final) Komisija pateikė Elektros energijos direktyvos 5 straipsnio taikymo krizės metu gaires⁹. Po to buvo priimtas Tarybos reglamentas (ES) 2022/1854 dėl skubios intervencijos, skirtos didelėms energijos kainoms mažinti, kuriuo laikinai išplėstos valstybių narių galimybės įsikišti į elektros energijos kainų nustatymą¹⁰.

Per krizę valstybių narių taikytos intervencinės priemonės apėmė intervencines priemones nustatant mažmenines kainas, PVM sumažinimą ir namų ūkiams skirtus elektros energijos kreditus bei čekius. Apskritai dėl krizės daugelyje valstybių narių vartotojai perėjo prie reguliuojamų, apribotų ar kitaip apsaugotų pasiūlymų. Nors dauguma priemonių buvo panaikintos, kai kurios iš jų buvo taikomos iki 2025 m.

Peržiūrėjus Elektros energijos direktyvą buvo įtrauktas 66a straipsnis, pagal kurį Taryba gali paskelbti Sąjungos masto arba regioninę kainų krizę, kad valstybės narės galėtų laikinai nustatyti mažesnes už sąnaudas kainas ir teikti paramą MVĮ griežtomis sąlygomis, kad būtų apsaugota konkurencija, energijos vartojimo efektyvumas ir paklausos mažinimo paskatos.

1.1. Valstybių narių teikiamos ataskaitos dėl 5 straipsnio nuostatų – dabartinė padėtis

Valstybės narės¹¹ ataskaitas dėl 5 straipsnio įgyvendinimo teikė taip – dauguma ataskaitų buvo išsiųstos iki 2025 m. kovo 31 d. ir atspindi dabartinę padėtį:

- 14 valstybių narių pranešė, kad intervencinių priemonių nustatant kainas nevykdė: Austrija, Čekija, Vokietija, Danija, Estija, Graikija, Suomija, Kroatija, Airija, Liuksemburgas, Latvija, Nyderlandai, Švedija ir Slovėnija;
- trys valstybės narės pranešė apie intervencines priemones, skirtas tik energijos nepriteklių patiriantiems ir pažeidžiamiems namų ūkiams: Belgija, Italija ir Portugalija;
- šešios valstybės narės pranešė apie intervencines priemones nustatant kainas, skirtas visiems namų ūkiams ir (arba) labai mažoms įmonėms pereinant prie visiškai konkurencingų rinkų: Bulgarija, Ispanija, Prancūzija, Vengrija, Lietuva ir Slovakija;
- trys valstybės narės pranešė apie intervencines priemones nustatant kainas, kurias baigta taikyti 2025 m.: Lenkija (2025 m. rugsėjo mėn.), Portugalija (2025 m. gruodžio mėn.) ir Rumunija (2025 m. liepos mėn.);
- dvi valstybės narės nurodė, kad joms taikoma nuo 5 straipsnio taikymo nukrypti leidžianti nuostata, todėl teikti ataskaitų nereikėjo¹²: Kipras ir Malta.

Pagal 5 straipsnio 8 dalį, valstybės narės privalo pranešti Komisijai apie savo sprendimus reguliuoti mažmenines kainas per vieną mėnesį nuo jų priėmimo. Šis įpareigojimas taip pat apima visus esminius vykdomų schemų pakeitimus (pvz., naudos gavėjų skaičiaus padidinimą). Šie įsipareigojimai turi būti vykdomi sistemingai.

⁹ „REPowerEU“: bendri Europos veiksmai įperkamesnei energijai bei saugesnei ir tvaresnei energetikai užtikrinti“, COM(2022) 108 final.

¹⁰ Šio reglamento įgyvendinimo apžvalga pateikta Komisijos ataskaitoje Europos Parlamentui ir Tarybai dėl skubių intervencijų, skirtų didelėms energijos kainoms mažinti, peržiūros pagal Tarybos reglamentą (ES) 2022/1854 (ES leidinių biuras).

¹¹ 2024 m. Komisija pateikė šabloną, kad palengvintų šio reikalavimo laikymąsi.

¹² 66 straipsnio 4 dalis (Kipras – siekiama atnaujinti nukrypti leidžiančios nuostatos taikymą) ir 66 straipsnio 5 dalis (Malta).

1.2. Intervencinės priemonės nustatant kainas, skirtos pažeidžiamiesiems ir energijos nepriteklių patiriančiams vartotojams

5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valstybės narės turėtų teikti pirmenybę socialinei politikai arba su kainomis nesusijusioms intervencinėms priemonėms, kuriomis siekiama apsaugoti energijos nepriteklių patiriančius ar pažeidžiamus vartotojus. Tokios priemonės galėtų būti kaip nustatytosios Komisijos rekomendacijoje (ES) 2023/2407 dėl energijos nepritekliaus¹³, kurioje daugiausia dėmesio skiriama struktūriniais šios problemos sprendimams.

Nepaisant to, pagal 5 straipsnio 3 dalį, valstybėms narėms leidžiama taikyti valstybės intervencines priemones nustatant kainas. Tokios intervencinės priemonės turi būti taikomos įgyvendinant platesnę intervencinių priemonių, kuriomis siekiama remti pažeidžiamus ir energijos nepriteklių patiriančius asmenis pagal jų nacionalinius energetikos ir klimato srities veiksmų planus (NEKSVP)¹⁴, sistemą.

Pagal 5 straipsnio 4 dalį reikalaujama, kad valstybės intervencinėmis priemonėmis nustatant elektros energijos kainą pažeidžiamiesiems namų ūkiams būtų siekiama visuotinės ekonominės svarbos tikslo, jos būtų skaidrios ir nediskriminacinės, jomis būtų užtikrinamos vienodos galimybės tiekėjams, jos būtų ribotos trukmės ir proporcingos ir dėl jų rinkos dalyviai nepatirtų papildomų išlaidų diskriminaciniu būdu.

Belgija, Italija ir Portugalija pranešė apie intervencines priemones nustatant kainas (taikant socialinius tarifus), kurios taikomos tik pažeidžiamiesiems ir energijos nepriteklių patiriančiams namų ūkiams. Tos intervencinės priemonės yra platesnės tų šalių kovos su energijos nepriteklumi strategijos dalis. Be to, Ispanija įdiegė mechanizmą „bono social“, kurį taip pat galima laikyti intervencine priemone pagal 5 straipsnio 3 dalį.

Belgijoje šios intervencinės priemonės rinkos dalis neviršija 9,9 proc. namų ūkių¹⁵, o Italijoje intervencinė priemonė nustatant kainas pažeidžiamiesiems vartotojams – *Esercenti maggior tutela per clienti vulnerabili* – apima 35 proc. namų ūkių, nes reikalavimų atitikimo sąlygos yra platesnio masto¹⁶. Portugalijos 2023–2050 m. ilgalaikėje kovos su energijos nepriteklumi strategijoje (*Estratégia Nacional de Longo Prazo para o Combate à Pobreza Energética*) socialinis tarifas¹⁷ nurodytas kaip socialinės politikos priemonė ir 2022 m. buvo taikomas 13 proc. elektros energijos vartotojų¹⁸.

Valstybės narės raginamos energijos nepriteklių patiriančių namų ūkių atžvilgiu pirmenybę teikti struktūrinėms priemonėms, pavyzdžiui, energinei renovacijai, o ne įperkamos priemonės, pavyzdžiui, pajamų rėmimo ir socialinės gerovės programoms arba laikinai finansinei paramai. Socialiniai tarifai gali būti naudojami kaip platesnio, tikslingo požiūrio, kuriuo siekiama sumažinti tiesioginius sunkumus, dalis.

¹³ 2023 m. spalio 20 d. Komisijos rekomendacija (ES) 2023/2407 dėl energijos nepritekliaus, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=OJ:L_202302407.

¹⁴ Direktyvos 5 straipsnio 5 dalyje daroma nuoroda į Valdymo reglamento (ES) 2018/1999 3 straipsnio 3 dalies d punktą ir 24 straipsnį, kuriuose reikalaujama, kad valstybės narės savo integruotuose nacionaliniuose energetikos ir klimato srities veiksmų planuose nurodytą politiką ir priemones, kuriomis sprendžiama energijos nepritekliaus problema, įskaitant socialinės politikos priemones ir kitas atitinkamas nacionalines programas.

¹⁵ CEER/ACER, 2023 m. Galima palyginti, kad 2023 m. energijos nepriteklius Belgijoje siekė apie 6 proc.

¹⁶ Reikalavimus atitinkančiais vartotojais laikomi tie, kuriems jau yra 75 metai, vartotojai, kurie turi teisę į socialinę priemonę dėl ekonominės padėties arba sveikatos būklės (reikalinga elektra varoma medicinos įranga), asmenys su negalia, po katastrofinio įvykio laikinai būste gyvenantys asmenys arba mažoje, su žemynine dalimi nesujungtoje saloje gyvenantys asmenys.

¹⁷ Socialiniam tarifui 5 straipsnio 3 dalis netaikoma, nes: „pažeidžiami vartotojai gali pasirinkti tiekėją, o tinklo tarifui taikoma nuolaida“, todėl tiekėjai išsaugo laisvę nustatyti kainas.

¹⁸ Direção-Geral de Energia e Geologia. *Estratégia Nacional de Longo Prazo para o Combate à Pobreza Energética (RCM 11/2024, 8.1.2024)*. 2024 m. <https://www.dgeg.gov.pt/media/rgicnggr/rcm-11-2024-08-01-2024-estrat%C3%A9gia-nacional-de-longo-prazo-para-o-combate-%C3%A0-pobreza-energ%C3%A9tica.pdf>.

1.3. Intervencinės priemonės nustatant kainas, skirtos visiems namų ūkiams ir labai mažoms įmonėms pereinamuoju laikotarpiu siekiant veiksmingos konkurencijos

Elektros energijos direktyvos 5 straipsnio 6 dalyje valstybėms narėms leidžiama laikinai reguliuoti elektros energijos kainas pereinant prie visiškai veiksmingos konkurencijos. Taip sudaromos sąlygos imtis intervencinių priemonių ribotą laikotarpį, kuriuo nebūtų visapusiškai naudojamosi konkurencijos teikiama nauda.

Pereinant prie veiksmingos konkurencijos, kaip nustatyta 5 straipsnio 7 dalyje, intervencinių priemonių nustatant kainas kriterijai taikomi kartu su 5 straipsnio 4 dalyje nustatytais kriterijais, siekiant bendro tikslo – sukurti tvirtą teisinę ir ekonominę struktūrą, kad būtų užkirstas kelias rinkos iškreipimams. Tai, be kita ko, pažangos vertinimas, nediskriminacinis režimas tiekėjams, sąnaudas viršijančios kainos, naudos gavėjų informavimas apie kitus konkurencingus pasiūlymus, taip pat vartotojų, kuriems taikomos rinkos kainos, ir vartotojų, kuriems taikomos reguliuojamos kainos, tarpusavio kryžminio subsidijavimo prevencija. Nors kai kurios šalys sėkmingai integravo kainų reguliavimą laipsniškai liberalizuodamos rinką, kitose šalyse pereinamasis laikotarpis dar tik prasideda. Rinkos dinamika atskleidžia didelius skirtumus: pavyzdžiui, reguliuojamieji tarifai vis dar taikomi 18 proc. Portugalijos namų ūkių, 27,3 proc. Lietuvos namų ūkių, 29 proc. Ispanijos namų ūkių, 57 proc. Prancūzijos namų ūkių ir 63 proc. Lenkijos namų ūkių¹⁹. Šios šalys praneša, kad jos vykdo 5 straipsnio 7 dalies a punkte nustatytus reikalavimus imdamosi priemonių konkurencijai didinti ir stebi pažangą. Vis dėlto ne visos valstybės narės yra nustačiusios aiškias savo schemų peržiūros datas.

Keliose valstybėse narėse, pvz., Vengrijoje, Slovakijoje ir Bulgarijoje²⁰, reguliuojami tarifai taikomi beveik 100 proc. namų ūkio vartotojų. Kai kuriose valstybėse narėse priemonės vis dar taikomos mažosioms ir vidutinėms įmonėms (MVI). Tokios priemonės, nors ir leidžiamos krizės metu pagal Reglamentą (ES) 2022/1854, prieštarauja Elektros energijos direktyvai.

Pagal 5 straipsnio 7 dalies a punktą reikalaujama, kad kartu su valstybės intervencinėmis priemonėmis nustatant kainas „turi būti įgyvendinamas veiksmingos konkurencijos užtikrinimo priemonių rinkinys ir metodika tų priemonių teikiamos pažangos vertinimo atžvilgiu“. Siekdamas įvykdyti šį įpareigojimą, valstybės narės gali parengti priemonėmis grindžiamą veiksmų planą, į kurį turėtų būti įtrauktos nustatytos tarpinės reikšmės ir vertinimo metodika su rodikliais. Tokiose veiksmų gairėse turėtų būti išdėstytos priemonės, kuriomis siekiama sumažinti kainodaros mechanizmų iškreipimus, padidinti rinkos signalų skaidrumą ir užtikrinti sąžiningą tiekėjų konkurenciją, laikantis 5 straipsnio 7 dalyje nustatytų platesnio pobūdžio kriterijų.

Tiekimo kainas susiedamos su rinkos dinamika, valstybės narės gali skatinti investicijas į atsinaujinančiųjų išteklių energiją, didinti tinklo stabilumą ir remti ilgalaikį išlaidų nuspėjamumą vartotojams. Į veiksmų gaires taip pat turėtų būti įtrauktos **konsultacijos su suinteresuotaisiais subjektais**, įskaitant energijos gamintojus, vartotojus ir reguliavimo institucijas, siekiant spręsti problemas, susijusias su įperkamumu ir rinkos nepastovumu. Taikant struktūrinį požiūrį ne tik bus spartinamas atsinaujinančiųjų energijos išteklių integravimas, bet ir užtikrinama, kad valstybės narės išliktų atsparios išorės sukrėtimams, pavyzdžiui, geopolitiniams sutrikimams ar staigiems energijos paklausos pokyčiams.

Kelios valstybės narės sėkmingai perėjo prie veiksmingos konkurencijos mažmeninėje energijos rinkoje skatinimo, kartu apsaugodamos vartotojų interesus. Pavyzdžiui, 2000–2011 m. Airija rinkos atvėrimui taikė laipsnišką metodą ir kartu skatino didmeninės rinkos liberalizavimą. Lietuva jau yra gerokai pažengusi kurdamą konkurenciją mažmeninėje

¹⁹ ACER 2025 m. rinkos stebėsenos ataskaita.

²⁰ ACER 2024 m. rinkos stebėsenos ataskaita, p. 23.

rinkoje – matomas atsparumas nepaisant energetikos krizės. Dar trys valstybės narės, remiantis jų pateikta informacija, paskelbė laipsniškai atsisakančios intervencinių priemonių nustatant mažmenines kainas: Rumunija (nuo 2025 m. liepos mėn.), Lenkija (nuo 2025 m. rugsėjo mėn.) ir Portugalija (nuo 2025 m. gruodžio mėn.). Šie pavyzdžiai rodo, kaip laipsniškomis tikslinėmis strategijomis galima suderinti rinkos dinamiškumą ir vartotojų apsaugą.

Pagal 5 straipsnio 4 dalies c ir d punktų ir 5 straipsnio 7 dalies b punkto nuostatas reikalaujama, kad intervencinėmis priemonėmis nebūtų nepagrįstai sudaromos palankesnės ar nepalankios sąlygos konkrečioms naudoms gavėjams ar tiekėjams. Visos elektros energiją tiekiančios įmonės turi turėti vienodą prieigą prie vartotojų, o su intervencinėmis priemonėmis susijusi finansinė našta turi būti paskirstyta teisingai²¹. Šiomis nuostatomis užtikrinamos vienodos sąlygos ir užkertamas kelias rinkos susiskaidymui, o tai labai svarbu rinkose, kuriose yra (istoriškai) dominuojantis tiekėjas. Reguluojamomis kainomis neturėtų būti suteikiamas nepagrįstas pranašumas konkrečioms tiekėjams, jiems naudojant reguliuojamų kainų prekės ženklą arba taikant reguliuojamų kainų sistemą siekiant skatinti sudaryti kitus, rinkos principais grindžiamus, susitarimus su tuo tiekėju.

Derindamos tiekimo kainas su rinkos sąlygomis, valstybės narės gali suteikti vartotojams aiškesnius kainų signalus, kartu remdamos investicijas į atsinaujinančiuosius energijos išteklius, stiprindamos tinklą ir gerindamos ilgalaikį namų ūkių išlaidų nuspėjamumą. Tuo remdamosi ir siekdamos bendro tikslo, valstybės narės, įgyvendinančios intervencines priemones nustatant kainas, turėtų parengti aiškų per nustatytą laiką įvykdytiną veiksmų planą dėl perėjimo prie rinkos veikimu pagrįstų tiekimo kainų, atitinkantį reformuoto ES rinkos modelio principus ir perėjimo prie švarios energijos tikslus.

Komisija toliau domėsis kiekvienos valstybės narės ketinimu nustatyti ir įgyvendinti tuos veiksmų planus. Komisija taip pat vertina, kaip laikomasi ES taisyklių ir principų, ir stiprins bendradarbiavimą su valstybėmis narėmis, kad išspręstų visus neišspręstus klausimus.

Nors Direktyvoje (ES) 2019/944 nenumatyta nauja ataskaitų teikimo data po 2025 m. sausio 1 d., valstybės narės bus raginamos reguliariai pranešti apie konkurencijos lygį mažmeninėje elektros energijos rinkoje naudojamosi nacionalinėmis energetikos ir klimato srities pažangos ataskaitomis. Šių ataskaitų teikimas gali atitikti dabartines pareigas teikti ataskaitas pagal Dujų direktyvos (ES) 2024/1788 4 straipsnio 9 dalį – kas dvejus metus.

5 straipsnio 4 dalies principų taikymas

Valstybės narės turi didelę diskreciją nustatyti, kas yra visuotinės ekonominės svarbos paslauga ir susiję viešųjų paslaugų įsipareigojimai. 5 straipsnio 4 dalies a punkte nustatytus visuotinės svarbos tikslo, būtinumo ir proporcingumo kriterijus valstybės narės aiškino įvairiai²². Sprendime *Federutility* Teisingumo Teismas išdėstė proporcingumo principą, taikytiną valstybės intervencinėms priemonėms nustatant gamtinių dujų kainodarą, kad būtų užtikrinamas valstybės intervencinių priemonių tikslingumas, veiksmingumas ir jos būtų tinkamai subalansuotos tiek savo struktūra, tiek taikymu (visų pirma, intervencinė priemonė turi būti taikoma tik tiek laiko, kiek tikrai būtina numatytam tikslui pasiekti).

5 straipsnio 4 dalies d punkte reikalaujama, kad visos valstybės intervencinės priemonės nustatant kainas turi būti ribotos trukmės ir proporcingos naudoms gavėjų atžvilgiu. Šis

²¹ Taip pat žr. 2010 m. balandžio 20 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Federutility*, C-265/08, ECLI:EU:C:2010:205, 45–46 punktus.

²² Ši autonomija aiškiai užtikrinta įvairiomis ES teisinėmis priemonėmis ir patvirtinta Sąjungos teismų praktikoje. Iš tiesų Europos Sąjungos Teisingumo Teismas ne kartą pripažino, kad ES teisė netrukdo valstybėms narėms atsižvelgti į savo nacionalinei politikai būdingus tikslus apibrėžiant visuotinės ekonominės svarbos paslaugas.

reikalavimas turi būti aiškinamas atsižvelgiant į platesnius proporcingumo ir visuotinės svarbos tikslo principus. Konkrečiai, intervencinė priemonė turi atitikti nacionaliniu lygmeniu nustatytus tikslus, pavyzdžiui, kovoti su energijos nepriteklumi arba sudaryti palankesnes sąlygas pereiti prie veiksmingos konkurencijos. Trukmės apribojimas leidžia atlikti reguliarią peržiūrą siekiant patikrinti, ar vis dar laikomasi visų 5 straipsnyje nustatytų intervencinės priemonės kriterijų. Kai priemonių taikymo trukmė pratęsiama arba padidinama jų aprėptis, apie jas turėtų būti iš naujo pranešama Komisijai, remiantis nauju būtinumo vertinimu.

1.4. Konkurencijos mastas valstybėse narėse

Vienas iš pagrindinių Elektros energijos direktyvos, ypač jos 5 straipsnio, tikslų – užtikrinti veiksmingą konkurenciją mažmeninėse elektros energijos rinkose. Savo ataskaitose 18 valstybių narių nurodė manančios, kad mažmeninės prekybos lygmeniu konkurencija yra veiksminga, o penkios valstybės narės²³ atsakė, kad konkurencijos nėra.

Du dažnai konkurencijai vertinti naudojami rodikliai yra Herfindahlio ir Hirschmano indeksas (HHI) ir tiekėjo keitimo rodiklis²⁴. Apskaičiuojant HHI naudojamos tiekėjų rinkos dalys, siekiant įvertinti rinkos koncentraciją – maža koncentracija siejama su daug tiekėjų, taigi ir didesne konkurencija, o didelė koncentracija siejama su mažiau konkurencingomis sąlygomis. Nuo 2019 m. vidutinis HHI ES šiek tiek sumažėjo, o tai rodo tam tikrą konkurencijos sąlygų pagerėjimą. Padėtis Sąjungoje buvo nevienoda: kai kuriose valstybėse narėse²⁵ konkurencija padidėjo, o kitose valstybėse narėse²⁶ ji sumažėjo. Apskritai valstybėse narėse, kuriose kainos nereguliuojamos, konkurencija pagerėjo, o valstybėse narėse, kuriose beveik visiems namų ūkiams buvo taikomos reguliuojamos kainos, konkurencija šiek tiek pablogėjo (HHI padidėjo 1,7 proc.). Krizė turėjo neigiamą poveikį konkurencijai – 12 valstybių narių, kurių metiniai rinkos koncentracijos duomenys yra nuoseklūs, paprastas (nesvertinis) vidutinis HHI indeksas padidėjo 4,7 proc.²⁷ Tai iš dalies galima paaiškinti konsolidavimu ir tiekėjų pasitraukimu²⁸ (dėl krizės) kai kuriose valstybėse narėse.

Ne namų ūkio sektoriaus HHI paprastai yra mažesnis nei namų ūkio sektoriaus HHI visose valstybėse narėse. Nors nuo 2019 m. konkurencijos sąlygos ne namų ūkio sektoriuje šiek tiek pagerėjo, kai kuriose valstybėse narėse 2022 ir 2023 m. sąlygos pablogėjo.

Tiekėjų keitimo rodikliai visoje ES labai skiriasi. Aukštesni rodikliai rodo, kad rinka yra sveika ir konkurencinga, o žemesni rodikliai rodo mažą pasirinkimą klientams arba menką vartotojų dalyvavimą. Kai kuriose valstybėse narėse šis rodiklis kartais viršija 20 proc.²⁹, o kitose valstybėse narėse jis nuolat mažesnis nei 5 proc.³⁰ Nuo tada, kai buvo priimta Elektros energijos direktyva, tiek namų ūkių sektoriuje³¹, tiek ne namų ūkių sektoriuje³² tiekėjų keitimo rodiklis daugumoje valstybių narių padidėjo. Nors 2022 m. prasidėjus krizei vidutinis ES namų ūkio sektoriaus rodiklis padidėjo (nuo 8,7 proc. iki 9 proc.), 2023 m. jis sumažėjo (iki 7,15 proc.) galbūt dėl krizės poveikio tiekėjams ir valstybės intervencinių priemonių nulemtos dinamikos. Panaši tendencija nustatyta ir ne namų ūkio sektoriuje.

²³ Austrija, Graikija, Ispanija, Italija ir Lenkija.

²⁴ Duomenis apie abu šiuos rodiklius pateikė ACER.

²⁵ Pavyzdžiui, Danijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Latvijoje ir Portugalijoje.

²⁶ Estijoje, Suomijoje ir Slovėnijoje.

²⁷ Procentinis padidėjimas susijęs su vidutiniu HHI pokyčiu 2022–2021 m. šiose 12 valstybių narių: Danijoje, Estijoje, Ispanijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Kroatijoje, Airijoje, Italijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Portugalijoje ir Slovėnijoje.

²⁸ Žr. ACER [2023 m. rinkos stebėsenos ataskaitos „Energijos mažmeninė prekyba ir vartotojų apsauga“](#) 10 lentelę. Šiuo laikotarpiu tiekėjų iš rinkos pasitraukė gerokai daugiau, nei joje atsirado naujų rinkos dalyvių.

²⁹ Pavyzdžiui, Ispanijoje, Italijoje ir Lenkijoje.

³⁰ Austrijoje, Bulgarijoje, Kroatijoje, Lietuvoje, Lenkijoje ir Slovakijoje.

³¹ Padidėjo 17 valstybių narių iš 23, kurių duomenys turimi.

³² Padidėjo 15 valstybių narių iš 22, kurių duomenys turimi.

ACER³³ pažymėjo, kad beveik trijuose ketvirtadaliuose valstybių narių, kuriose keitimo rodiklis yra mažesnis nei 10 proc., veikia dominuojantys tiekėjai (73 proc.). Ji taip pat pažymi, kad intervencinės priemonės nustatant kainas gali atgrasyti nuo tiekėjo keitimo, nes namų ūkio vartotojų, kuriems taikomos intervencinės priemonės nustatant kainas, procentinė dalis yra palyginti mažesnė valstybėse narėse, kuriose tiekėjo keitimo rodiklis yra didesnis nei 10 proc. Ne namų ūkio vartotojų keitimo rodiklis valstybėse narėse taip pat skiriasi. Paprastai ne namų ūkio vartotojai keičia tiekėją dažniau nei namų ūkio vartotojai, o 2023 m. vidutinis jų keitimo rodiklis buvo dvigubai didesnis nei namų ūkio vartotojų.

Apibendrinant galima teigti, kad nuo tada, kai buvo priimta Elektros energijos direktyva, konkurencijos sąlygos šiek tiek pagerėjo, nepaisant energijos kainų krizių poveikio. Tačiau sąlygos valstybėse narėse skiriasi. Daugelis rinkų tebėra palyginti koncentruotos ir daug respondentų (21,7 proc.) mano, kad jų valstybės narės mažmeninėje elektros energijos rinkoje veiksmingos konkurencijos nėra.

Teikdamos informaciją valstybės narės pateikė naujausią informaciją apie sunkumus, su kuriais jos susidūrė³⁴ gerindamos konkurencijos sąlygas, o keturios dažniausiai nurodytos kliūtys buvo šios:

- 1) žemas tiekėjų keitimo lygis ir (arba) menkas vartotojų dalyvavimas (11 valstybių narių),
- 2) dominuojančio rinkos dalyvio poveikis (10 valstybių narių) ir
- 3) maža rinka (devynios valstybės narės),
- 4) mažos galimybės patekti į didmeninę rinką ir kitokia antikonkurencinė praktika rinkoje (penkios valstybės narės).

Valstybės narės gali naudotis atsipirksiančiomis priemonėmis, kurios gali gerokai padidinti konkurenciją, ilgalaikį rinkos atsparumą ir vartotojų pasirinkimą. Šiomis priemonėmis didinamas skaidrumas, tiekėjams užtikrinamos sąžiningos galimybės patekti į didmeninę rinką ir didinamas mažmeninių sutarčių lankstumas. Jos aprašytos kitame skirsnyje.

Valstybės narės turėtų teikti pirmenybę galiojančių teisės aktų taikymui, kad būtų užtikrintas nuoseklumas visoje energijos vidaus rinkoje, ir kartu turėtų būti suteikta galimybė laisvai pasirinkti formą ir metodą, kaip pasiekti direktyvose nustatytą bendrą tikslą. Labai svarbu, kad valstybės narės visapusiškai įgyvendintų Elektros energijos direktyvą su pakeitimais, padarytais Elektros energijos rinkos modelio direktyva (Direktyva (ES) 2024/1711). Vėluojant šias taisykles perkelti į nacionalinę teisę arba jas perkeltiant nevisiškai gali sumažėti jų veiksmingumas ir užsitęsti energetinis nesaugumas. Komisija patvirtina, kad yra pasirengusi remti ir paspartinti tinkamą atitinkamų ES teisės aktų įgyvendinimą.

1.4.1. Nacionalinės priemonės konkurencijai rinkoje gerinti

Valstybių narių ataskaitose nurodytos priemonės, kurių imtasi siekiant pagerinti konkurenciją nuo tada, kai buvo priimta Elektros energijos direktyva. Nustatytos šios priemonės:

1. sąžiningos ir skaidrios prieigos prie didmeninės rinkos užtikrinimo priemonės (16 valstybių narių),
2. palyginimo priemonių įdiegimas³⁵ (14 valstybių narių),
3. procedūrų supaprastinimas siekiant palengvinti naujų tiekėjų patekimą į rinką (12 valstybių narių),

³³ ACER 2024 m. rinkos stebėsenos ataskaita [ACER-CEER 2024 MMR Retail-1.pdf](#).

³⁴ Tik trys valstybės narės (Švedija, Slovėnija ir Latvija) nurodė, kad nėra akivaizdžių kliūčių konkurencijai.

³⁵ Ši priemonė yra privaloma pagal Elektros energijos direktyvos 14 straipsnį.

4. reklama ir informavimo kampanijos vartotojams (devynios valstybės narės),
5. konkrečių įpareigojimų dominuojantiems tiekėjams nustatymas (aštuonios valstybės narės),
6. teisės aktų ir reglamentavimo patobulinimų įdiegimas (aštuonios valstybės narės).

Kai kurių gamybos ir tiekimo rinkos dalyvių dominuojanti padėtis ir toliau trukdo veiksmingai konkurencijai mažmeninėse elektros energijos rinkose. Siekiant užtikrinti rinkos veikimą, ypač valstybėse narėse, kuriose yra didelė rinkos koncentracija, labai svarbu užtikrinti, kad tiekėjai turėtų sąžiningas ir vienodas galimybes patekti į didmeninę rinką, be kita ko, pagal elektros energijos pirkimo sutartis ir sandorius dėl kainų skirtumo, kaip nustatyta elektros energijos rinkos reforma³⁶.

Siekdamos pagerinti 5 straipsnio įgyvendinimą, valstybės narės turėtų imtis priemonių, kuriomis būtų užtikrinta pusiausvyra rinkoje, užtikrinamos vienodas ir sąžiningas galimybes visiems tiekėjams patekti į didmeninę rinką ir išlaikydamos visišką skaidrumą.

Siekiant konkurencijos taip pat reikia didinti neiškastinių išteklių lankstumą visose mažmeninės rinkos sutartyse, įskaitant sutartis reguliuojamose rinkose. Atsižvelgiant į tinklo suvaržymus ir įperkamos energijos poreikį, vienu iš pagrindinių sprendimų tapo lanksčios tiekimo sutartys.

Siekiant sudaryti sąlygas lankstesnėms tiekimo sutartims, labai svarbus yra pažangiųjų skaitiklių diegimas. Lankstumas nuo šiol yra daugelio mažmeninių pasiūlymų dalis – nuo dinamiškos ir vartojimo laiko kainodaros iki hibridinių modelių, kuriuose derinamas stabilumas ir gebėjimas reaguoti; jis suteikia vartotojams naujų būdų mažinti sąskaitas ir remia tinklo stabilumą.

Iš Prancūzijos ir Ispanijos pavydžių matyti, kad lankstumas taip pat gali būti užtikrinamas, kai tarifai reguliuojami, taikant tokius mechanizmus kaip dienos ir nakties kainodara ir su didmenine prekyba susijusios struktūros.

Valstybės narės turėtų paspartinti pažangiųjų skaitiklių diegimą, naudodamos aiškias vartotojų dalyvavimo strategijas, kad būtų kuo labiau padidintas dalyvavimas lanksčiuose pasiūlymuose. Jos turėtų skatinti visus tiekėjus, įskaitant reguliuojamus tiekėjus, kai įmanoma, įtraukti lankstumo elementus, pavyzdžiui, vartojimo laiko arba hibridinę kainodarą, kartu užtikrinant vartotojų apsaugą.

Kalbant apie lankstumo ir kainų reguliavimo derinį, Elektros energijos rinkos modelio direktyvos 66a straipsnyje įtvirtinta sistema užtikrinama, kad namų ūkiai ir MVĮ turėtų paskatų toliau mažinti vartojimą, net ir taikant reguliuojamą kainodarą. Kelios valstybės narės šį principą sėkmingai taikė energetikos krizės metu, o 66a straipsnyje nustatytus kriterijus valstybės narės taip pat galėtų įgyvendinti su krize nesusijusiais laikotarpiais, taip apsaugodamos vartotojus ir išsaugodamos kainų signalus.

³⁶ Reglamentu (ES) 2024/1747, kuriuo dėl Sąjungos elektros energijos rinkos modelio tobulinimo iš dalies keičiami reglamentai (ES) 2019/942 ir (ES) 2019/943.

2. PAKLAUSOS LANKSTUMO VAIDMUO VYKDANT ENERGETIKOS PERTVARKĄ

2.1. Lankstumas kaip vienas pagrindinių į vartotojus orientuotos ir nuo iškastinio kuro nepriklausomos elektros energijos sistemos veiksmų

Paklausos lankstumas gali padėti sukurti veiksmingą ir konkurencingą mažmeninę elektros energijos rinką ir duoti naudos tiek tiesiogiai vartotojams, tiek platesnei sistemai. Aktyvavus mažmeninės prekybos lankstumą bus lengviau integruoti kintamų atsinaujinančiųjų išteklių energijos gamybą ir suteikti vartotojams galimybę geriau valdyti savo energijos vartojimą. Norint pasinaudoti šiuo lankstumu, reikia veiksmingos reguliavimo sistemos, kuri apsaugotų vartotojus, skatintų vienodas prieigos galimybes ir užtikrintų įperkamumą. Kad šis pokytis įvyktų, labai svarbi pažangiosios matavimo sistemos infrastruktūra.

Apskritai, vartotojai, norintys būti aktyvūs ir pasiūlyti rinkai savo lankstumą, turėtų turėti galimybę tai padaryti. Šiuo tikslu jiems reikia aiškios teisinės sistemos, novatoriškų sprendimų ir produktų, kurie leistų jiems pasinaudoti pasirinkimo galimybėmis, taip pat sąžiningomis kainomis ir atlygiu. Be to, vartotojai turėtų turėti prieigą prie informacijos ir priemonių naudodamiesi pažangiosiomis matavimo sistemomis³⁷ ir veiksmingomis prieigos prie duomenų priemonėmis, suteikiančiomis jiems galimybę priimti pagrįstus sprendimus.

Taip pat svarbu užtikrinti, kad lankstūs galutiniai vartotojai būtų apsaugoti tvirtomis apsaugos priemonėmis, taikomomis sutartims, skaidrumu ir informacija apie produktus ir kainas, kartu užtikrinant duomenų apsaugą. Tiekėjai, teikiantys lanksčias mažmeninės prekybos sutartis ir ypač dinamiškos kainos sutartis, turėtų tinkamai informuoti vartotojus apie su šiais pasiūlymais susijusią riziką ir naudą.

Galiausiai turi būti aktyviai skatinamas vartotojų informuotumas; tikslinės komunikacijos kampanijos ir iniciatyvos gali padėti atkreipti dėmesį į galimą dalyvavimo lankstumo priemonėse naudą ir riziką, remti informacija pagrįstą dalyvavimą ir skatinti daugiau vartotojų prisidėti.

2.2. Reguliavimo apkrova programos

Elektros energijos direktyvos 2 straipsnio 20 dalyje reguliavimas apkrova apibrėžiamas kaip elektros energijos apkrovos pasikeitimas, kai galutiniai vartotojai reaguodami į rinkos signalus, įskaitant pagal laiką varijuojančias elektros energijos kainas ar skatinamąsias išmokas, arba reaguodami į tai, kad priimamas jų savarankiškai arba per telkėjus organizuotoje rinkoje, pateiktas pasiūlymas už tam tikrą kainą sumažinti arba padidinti savo apkrovą, keičia savo įprastus arba esamus vartojimo modelius.

Reguliavimo apkrova programos paprastai skirstomos į grindžiamas kaina (arba numanomas) ir grindžiamas paskatomis (arba aiškias). Taikant paskatomis grindžiamą reguliavimą apkrova, vartotojai, dažnai per trečiąją šalį, iš anksto susitaria sumažinti arba perkelti savo elektros energijos vartojimą mainais į tiesioginę finansinę kompensaciją. Praktiškai tokio pobūdžio lankstumas daugiausia naudojamas balansavimo rinkose, teikiant papildomas paslaugas ir, kai aktualu, pajėgumų mechanizmuose. Telkėjai atlieka labai svarbų vaidmenį sujungdami mažesnio masto namų ūkių, įmonių ir smulkiųjų pramonės vartotojų lanksčias apkrovas ir energijos kaupimo išteklius į pakankamos apimties kiekius, kad būtų galima veiksmingai dalyvauti elektros energijos rinkose ir teikti paslaugas sistemai.

³⁷ Pagal Direktyvos (ES) 2019/944 2 straipsnio 23 punkte pateiktą apibrėžtį pažangioji matavimo sistema yra „elektroninė sistema, kuri yra pajėgi matuoti į tinklą perduotos elektros energijos kiekį arba iš tinklo suvartotos elektros energijos kiekį, iš kurios gaunama daugiau informacijos nei naudojant įprastą skaitiklį ir kuri yra pajėgi elektroniniu ryšiu perduoti ir priimti duomenis informacijos, stebėjimo ir kontrolės tikslais.“

Siekiant skatinti paskatomis grindžiamą reguliavimą apkrova, labai svarbu užtikrinti, kad telkėjai, įskaitant nepriklausomus telkėjus, galėtų skaidriomis ir nediskriminacinėmis sąlygomis patekti į rinkas ir kad vartotojai galėtų lengvai gauti jų paslaugas.

Lanksčios mažmeninės sutartys patenka į kainomis grindžiamą reguliavimą apkrova. Šiomis aplinkybėmis vartotojai reaguoja į laikui bėgant kintančias elektros energijos kainas, pavyzdžiui, vartojimo laiko tarifus, dinamišką kainodarą arba kritinių piko valandų kainodarą, ir atitinkamai koreguoja savo suvartojimą neprisiimdami atskiro aiškaus įsipareigojimo konkrečiai sumažinti apkrovą.

2.3. Teisinė sistema

Švarios energijos dokumentų rinkinyje nustatyta paklausos lankstumo sistema, įskaitant pagrindinių rinkos dalyvių vaidmenų ir atsakomybės apibrėžtį ir sąlygas, kuriomis grindžiama lanksti mažmeninė elektros energijos rinka. Direktyva (ES) 2019/944 su pakeitimais, padarytais Elektros energijos rinkos modelio direktyva³⁸, kartu su Elektros energijos reglamentu (Reglamentu (ES) 2019/943³⁹) su pakeitimais, padarytais Reglamentu (ES) 2024/1747⁴⁰, nustatyta lanksčių mažmeninių pasiūlymų teisinė sistema, įskaitant nuostatas, pagal kurias vartotojams leidžiama sudaryti nuo jų pirminio buitinio vartojimo atskirtas sutartis dėl lanksčių apkrovų, pavyzdžiui, dėl elektrinių transporto priemonių įkrovimo ir šilumos siurblių.

Reguliavimas apkrova yra veiksmingiausias tada, kai vartotojai gali naudotis rinkos veikimu pagrįstomis mažmeninėmis kainomis, kaip reikalaujama Elektros energijos direktyvos 5 straipsnyje. Valstybėse narėse, kuriose tebetaikomos intervencinės priemonės nustatant kainas, jų atsisakymas turi būti atidžiai valdomas, kad būtų užtikrintas įperkamumas, kartu sudarant sąlygas aiškiems kainų signalams, kuriais grindžiamos lankstaus elektros energijos tiekimo sutartys.

Elektros energijos direktyvos 11 straipsniu papildomos pagrindinės nuostatos dėl laisvo tiekėjo pasirinkimo ir rinkos veikimu pagrįstų tiekimo kainų, reikalaujant, kad galutiniai vartotojai, įsirengę pažangųjį skaitiklį, turėtų bent vieną galimybę rinkoje sudaryti dinamiškos elektros energijos kainos sutartį. Siekiant užtikrinti skaidrumą ir pasitikėjimą, taip pat sudaryti palankesnes sąlygas priimti informacija pagrįstus sprendimus, reikalaujama, kad tiekėjai aiškiai apibūdintų galimą naudą ir riziką prieš klientams užsisakant paslaugą.

Šios nuostatos sustiprinamos 13 straipsniu dėl telkimo sutarčių ir 15 bei 17 straipsniais, kuriuose apibrėžiama aktyviesiems vartotojams ir reguliavimui apkrova per telkėjus taikoma tvarka. Valstybės narės privalo užtikrinti nediskriminacinę vartotojų ir telkėjų prieigą prie visų elektros energijos rinkų, sukurdamos tinkamus rinkos mechanizmus, suteikiančius lankstumo dalyvauti visose rinkose, kuriose jie būtų tinkamai vertinami.

Tikimasi, kad būsimos taisyklės, pavyzdžiui, tinklo kodeksas dėl reguliavimo apkrova⁴¹, kuriuo bus nustatyta bendra ES sistema lankstumui rinkose aktyvuoti ir už jį atlyginti, kartu su įgyvendinimo aktu dėl reguliavimo apkrova duomenų sąveikumo⁴², kuriuo bus palengvinta

³⁸ 2024 m. birželio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2024/1711, kuria dėl Sąjungos elektros energijos rinkos modelio tobulinimo iš dalies keičiamos direktyvos (ES) 2018/2001 ir (ES) 2019/944, (OL L, 2024/1711, 2024 6 26), ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1711/oj>.

³⁹ 2019 m. birželio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/943 dėl elektros energijos vidaus rinkos (nauja redakcija) (OL L, 2019/158, 2019 6 14), p. 54, ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2019/943/oj>.

⁴⁰ 2024 m. birželio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2024/1747, kuriuo dėl Sąjungos elektros energijos rinkos modelio tobulinimo iš dalies keičiami reglamentai (ES) 2019/942 ir (ES) 2019/943, (OL L, 2024/1747, 2024 6 26), ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1747/oj>.

⁴¹ Šio tinklo kodekso teisinis pagrindas yra Reglamentas (ES) 2019/943 59 straipsnio 1 dalies e punktas.

⁴² Šio įgyvendinimo akto teisinis pagrindas yra Direktyvos (ES) 2019/944 24 straipsnio 2 dalis.

prieiga prie atitinkamų duomenų, papildys esamą sistemą ir toliau remis reguliavimo apkrova diegimą. Be to, išmaniųjų prietaisų gamintojų elgesio kodeksas⁴³ padės užtikrinti, kad išmaniuosiuose namuose veikiantys prijungtieji įrenginiai galėtų sklandžiai reaguoti į lanksčias tiekimo sutartis, todėl būtų sustiprintas tiek vartotojų dalyvavimas, tiek sistemos efektyvumas.

2.4. Pažangioji matavimo sistema kaip bazinė priemonė

Pažangieji skaitikliai yra vienas esminių vartotojams taikomų reikalavimų, kad jie galėtų lanksčiai vartoti energiją – taip sąskaitos būtų išrašomos pagal vartojimo laiką, būtų galima tikroju laiku gauti įžvalgų ir remti automatizavimą. Dėl jų taip pat turima geresnė ir saugi prieiga prie matavimo ir suvartojimo duomenų, o galutiniai vartotojai gali gauti aiškias išlaidų sąmatas ir specialiai jiems pritaikytus pasiūlymus. Taip jiems suteikiama galimybė priimti informacija pagrįstus sprendimus. Valstybėse narėse, kuriose diegimas yra labiau pasistūmėjęs, vartotojai jau naudojami produktai, susiję su didmeninės rinkos kainomis, kurios skatina paklausos atsaką ir padeda mažinti sistemos sąnaudas.

Nors pažangiųjų matavimo sistemų diegimas visoje ES gerokai pasistūmėjo į priekį, padėtis tebėra nevienoda. ACER ir CEER duomenimis⁴⁴, 2024 m. pabaigoje elektros energijos pažangiojo matavimo skverbties rodiklis 27 ES valstybėse narėse buvo apie 60 proc. Penkiolika valstybių narių pasiekė didesnę nei 80 proc. skverbties lygį, įskaitant dešimt valstybių narių, kurios beveik pasiekė visišką aprėptį. Dvylika valstybių narių vis dar nesiekia 80 proc. lygio, iš jų septynios valstybės narės atsilieka arba dėl to, kad vėluojama diegti pažangiojo matavimo sistemas, arba dėl to, kad jos dar nenusprendė pradėti didelio masto diegimo. Toliau pateiktoje diagramoje parodyta pažangiųjų skaitiklių skverbtis visoje ES.

⁴³ EK ir JRC svetainė, skirta Išmaniųjų energetikos prietaisų gamintojų elgesio kodeksui, žiūrėta 2025 m. rugsėjo 25 d.; url: <https://ses.jrc.ec.europa.eu/development-of-policy-proposals-for-energy-smart-appliances>.

⁴⁴ ACER ir CEER 2024 m. mažmeninės energijos rinkos stebėsenos ataskaita (2024 m. rugsėjo mėn.) ir ACER atskirų šalių su elektros energija susijusių duomenų suvestinės. 2024 m. stebėsenos duomenys (2025 m. liepos mėn.).

1 diagrama. Pažangiųjų skaitiklių diegimas ES (remiantis 2024 m. ACER ir CEER rinkos stebėsenos ataskaitos duomenimis ir ACER atskirų šalių duomenų suvestinėmis (2025 m. liepos mėn.)).

Pažangiosios matavimo sistemos turi turėti Elektros energijos direktyvos 20 straipsnyje nustatytas funkcijas. Tokios funkcijos kaip patvirtintų matavimo duomenų teikimas ir beveik tikralaikio duomenų, atspindinčių atsiskaitymo už disbalansą laikotarpį nacionalinėje rinkoje, teikimas yra labai svarbios, kad būtų padedama pradėti teikti energetikos paslaugas, kuriomis naudojantis atlyginama už lanksčius vartojimo modelius.

Be to, vartotojams reikia tinkamų konsultacijų ir informacijos prieš įrengiant pažangiuosius skaitiklius arba jų įrengimo metu. Tai labai svarbu siekiant didinti vartotojų pasitikėjimą ir sudaryti sąlygas priimti informacija pagrįstus sprendimus. Tokiomis konsultacijomis ir informacija turėtų būti siekiama ne tik didinti informuotumą apie vartotojams prieinamas galimybes, bet ir ugdyti supratimą apie tai, kaip lankstūs prietaisai (pvz., šilumos siurbliai, elektrinių transporto priemonių įkrovikliai ar išmanieji buitiniai prietaisai) gali sąveikauti su pažangiaisiais skaitikliais. Tai padės paspartinti veiksmingą naudojimąsi lankstumu mažmeninėse rinkose, nes bus skatinama praktiškai integruoti lanksčius prietaisus ir pažangiųjų matavimo sistemų infrastruktūrą.

Sąveiki prieiga prie matavimo ir suvartojimo duomenų taip pat labai svarbi siekiant visapusiškai išnaudoti pažangiųjų skaitiklių potencialą ir palengvinti lankstumo paslaugų teikimą. Komisija rengiasi pateikti konkretesnes technines taisykles dėl reguliavimo apkrova duomenų sąveikumo. Užtikrinti prieigą prie matavimo duomenų yra labai svarbu ne tik siekiant remti reguliavimo apkrova paslaugas, bet ir skatinti novatoriškus mažmeninius pasiūlymus ir įgalinti vartotojus aktyviai valdyti savo vartojimo ir lankstumo potencialą.

Šiuo atžvilgiu išskiriami trys prioritetai:

- **greitas diegimas.** Užtikrinti, kad pažangieji skaitikliai būtų diegiami nedelsiant ir juose būtų įdiegtos funkcijos, kuriomis leidžiama užtikrinti dinamiškas kainas, beveik

tikralaikį grįžtamąjį ryšį ir sąveikumą, kad būtų galima saugiai užtikrinti sklandžią prieigą prie duomenų;

- **sąveiki prieiga prie duomenų.** ES priegios prie duomenų reikalavimais, įskaitant Reglamentą (ES) 2023/1162^{45 46}, užtikrinama, kad ir paslaugų teikėjai, ir vartotojai galėtų lengvai ir veiksmingai naudotis matavimo ir suvartojimo duomenimis, kai teikiamos lankstumo paslaugos;
- **vartotojų dalyvavimas.** Kad pažangiųjų skaitiklių diegimas būtų visiškai veiksmingas, jį reikia remti aiškia komunikacija, namuose įrengtais ekranais ir skaitmeninėmis priemonėmis, kurios leistų vartotojams peržiūrėti ir suprasti savo vartojimo ir energijos sąnaudų duomenis ir į juos atsižvelgiant imtis veiksmų.

2.5. Pagal paskirtį pritaikytų lanksčių mažmeninių sutarčių skatinimas

Lanksčios mažmeninės sutartys suteikia vartotojams galimybę sąveikauti su rinka per kainų signalus, valdyti savo elektros energijos vartojimą ir mažinti sąskaitas, kartu sudarant sąlygas geriau valdyti pikines apkrovas. Jomis taip pat remiamas sistemos efektyvumas ir atsinaujinančiųjų išteklių energijos gamybos integravimas, skatinant vartojimą tais laikotarpiais, kai gausu pigios ir mažo anglies dioksido pėdsako elektros energijos.

Yra įvairių rūšių lanksčių elektros energijos tiekimo sutarčių, kurios tinka skirtingiems vartotojų profilams:

- pagal dinamiškos kainodaros sutartis⁴⁷, grindžiamas didmeninės rinkos kainomis, vartotojai gauna kainų signalus, skatinančius tikruoju laiku koreguoti savo energijos suvartojimą. Jos ypač aktualios vartotojams, turintiems lanksčių įrenginių, pavyzdžiui, elektra varomų transporto priemonių ir šilumos siurblių, kurie gali lengvai pakeisti savo paklausą ir gerokai sumažinti savo sąskaitas už energiją;
- su vartojimo laiku susieti tiekimo produktai, pagal kuriuos diena dalijama į ribotą kainų intervalų skaičių (pvz., dienos ir nakties arba piko ir ne piko zonas). Jie yra ne tokie sudėtingi, labiau nuspėjami ir prieinami galutiniams naudotojams, turintiems fiksuotą apkrovos keitimo galimybę;
- mišrios sutartys, į kurias dažnai įtraukiamas fiksuotas ir lankstus kainodaros elementas ir kurios skirtos vartotojams, norintiems, kad energijos kaina būtų labiau nuspėjama. Jos leidžia vartotojui pasinaudoti lankstumo privalumu ir išvengti visiško kainų svyravimo poveikio;
- kritinių piko valandų kainodara, kai elektros energijos kainos labai išauga didelės paklausos ar mažos pasiūlos laikotarpiais (pvz., kai atsinaujinančiųjų išteklių energijos dalis yra maža).

Visos kartu šios galimybės suteikia vartotojui platų pasirinkimą, kuris dera su jo gebėjimu ir noru lanksčiai dalyvauti.

Dinamiškos elektros energijos kainos sutartys. Pagal dinamiškų kainų sutartis mažmeninės kainos tiesiogiai susiejamos su didmeninės rinkos, paprastai kitos paros arba einamosios paros rinkos, kainomis. Jos gali padėti sutaupyti daug energijos vartotojams, turintiems lanksčių

⁴⁵ 2023 m. birželio 6 d. Komisijos įgyvendinimo reglamentas (ES) 2023/1162 dėl sąveikumo reikalavimų ir nediskriminacinių bei skaidrių priegios prie matavimo ir suvartojimo duomenų procedūrų (OL L 154, 2023 6 15, p. 10–40), ELI: http://data.europa.eu/eli/reg_impl/2023/1162/oj.

⁴⁶ Reglamentu (ES) 2023/1162 nustatyta skaidri sistema, suteikianti galutiniams vartotojams ir reikalavimus atitinkančioms šalims galimybę laiku, paprastai ir saugiai gauti patvirtintus ankstesnius ir nepatvirtintus beveik tikralaikius matavimo ir suvartojimo duomenis. Reglamentu nustatomos taisyklės, kuriomis palengvinamas rinkos dalyvių prieigos prie duomenų ir keitimosi jais sąveikumas, kartu skatinant energetikos paslaugas ir konkurenciją mažmeninėje rinkoje.

⁴⁷ Dinamiška kainodara dažnai vadinama tikralaikiu kainodara, žr., pvz., *Florence School of Regulation* dokumentą „Dynamic Retail Electricity Tariffs: Choices and Barriers“, 2020 m.

įrenginių ir norintiems valdyti kainų riziką, pavyzdžiui, elektrinių transporto priemonių savininkams arba namų ūkiams, turintiems išmaniašias šildymo sistemas, nes jos suteikia vartotojams galimybę pasinaudoti mažesnėmis kainomis, kai pagaminama daug atsinaujinančiųjų išteklių energijos, o kai sistemoje mažai pasiūlos, jiems taikomos didesnės kainos⁴⁸.

ACER ir CEER duomenimis⁴⁹, dinamiškos kainos sutartis gali sudaryti 16 valstybių narių namų ūkiai; tačiau tik keliose šalyse pastebimas didelis tokių sutarčių skaičius⁵⁰. Kelios valstybės narės, kuriose pažangiųjų skaitiklių skverbtis yra labai maža, apskritai nesiūlo dinamiškos kainos sutarčių, išskyrus kelias išimtis. Šiose rinkose lanksčių mažmeninių pasiūlymų trūkumą galima paaiškinti galimybių suteikiančios infrastruktūros nebuvimu, o tai rodo, kad svarbu paspartinti pažangiųjų skaitiklių diegimą, kad būtų užtikrintas paklausos lankstumas.

Dinamiškos elektros energijos kainos sutarčių teisinė sistema ir pagrindiniai principai.

Elektros energijos direktyvoje dinamiškos elektros energijos kainos sutartis apibrėžiama kaip tiekimo sutartis, atspindinti kainas neatidėliotųjų sandorių rinkose tokiais intervalais, kurie bent jau lygūs rinkos atsiskaitymo laikotarpiui⁵¹. Visi vartotojai, įsirengę pažangų skaitiklį, turi teisę sudaryti dinamiškos elektros energijos kainos sutartį su bent vienu tiekėju, o daugiau kaip 200 000 vartotojų šalyje – su bet kuriuo tiekėju. Pagal dinamiškos kainos sutartis vartotojams turėtų būti aiškiai atspindėti rinkos kainų svyravimai, kad jie galėtų atitinkamai reaguoti. Bendras tikslas – kad dinamiškų kainų sutartis sudarę galutiniai vartotojai lanksčiai koreguotų savo vartojimo modelius ir padėtų sušvelninti didmeninių kainų šuolius.

Elektros energijos direktyvos 11 straipsnio 1a dalyje reikalaujama, kad prieš sudarant ar pratęsiant bet kokią sutartį, įskaitant dinamiškos kainos sutartį, vartotojai būtų informuojami apie visą kainą ir jos sudėtines dalis, taip pat apie tai, ar kaina yra fiksuota, kintama ar dinamiška. Nors pagal dinamiškos kainos sutartį tiekėjai negali vartotojui pranešti galutinės kainos prieš kelias savaites⁵², jie turėtų turėti galimybę aiškiai nurodyti, kaip neatidėliotųjų sandorių rinkos kainos virsta vartotojų kainomis.

Be to, kalbant apie vartotojų apsaugą, pagal Direktyvos (ES) 2019/944 11 straipsnio 2 dalį, tiekėjai turi visapusiškai informuoti galutinius vartotojus apie galimybes (pvz., mažesnes sąnaudas, kai vartojama pigesnės energijos laikotarpiais, dalyvavimą integruojant atsinaujinančiųjų išteklių energiją), išlaidas ir riziką (pvz., kainų šuolių riziką, didesnę sąskaitų nepastovumą vartotojams, nepasirinkusiems lankstumo). Ne mažiau svarbu informuoti galutinius vartotojus apie būtinus techninius reikalavimus, visų pirma apie poreikį turėti tinkamą pažangų skaitiklį.

Mišrios sutartys. Dinamiškos kainos sutartys gali tiktį ne visiems klientams. Kai kurių vartotojų aplinkybės gali būti tokios, kad lankstumas, kurį jie gali suteikti pagal dinamiškos kainos sutartį, bus ribotas. Kiti vartotojai gali būti susirūpinę dėl finansinės rizikos didelio kainų svyravimo laikotarpiais.

⁴⁸ Remiantis ACER 2025 m. rinkos stebėsenos ataskaitos („Rewarding Flexibility: How retail contract choice can help unlock consumer flexibility“) duomenimis ir pačios Komisijos skaičiavimais, elektros energijos vartotojai galėtų sutaupyti iki 40 proc. sąnaudų, jei jie pasirinktų dinamiškos kainos sutartį ir aktyviai valdytų savo vartojimą.

⁴⁹ ACER ir CEER 2024 m. mažmeninės prekybos energija rinkos stebėsenos ataskaita (3 priedo lentelė).

⁵⁰ Iš ACER parengtų šalių elektros energijos duomenų suvestinių (2025 m. liepos mėn.) matyti, kad tik keliose valstybėse narėse dinamiškų kainų sutarčių skverbtis viršija 5 proc. (FI, LV, NL, SE, ES).

⁵¹ Dinamiškos elektros energijos kainos sutartis – tiekėjo ir galutinio vartotojo sudaryta elektros energijos tiekimo sutartis, kuri atspindi kainos kitimą neatidėliotųjų sandorių rinkose, įskaitant kitos paros ir einamosios paros sandorių rinkas, tokiais intervalais, kurie bent jau lygūs rinkos atsiskaitymo dažniui.

⁵² Kaip reikalaujama Direktyvos (ES) 2019/944 10 straipsnio 4 dalyje.

Dėl pastarojo meto energijos kainų šuolių šis susirūpinimas dar labiau padidėjo, o tai rodo, kad reikia galimybių sudaryti tokias sutartis, kurios suteiktų tiek lankstumo, tiek stabilumo. Mišriomis kainodaros sutartimis suteikiamas stabilumo ir lankstumo derinys, kuris gali būti geriausias vartotojams, norintiems nuspėjamų sąskaitų už energiją, tačiau taip pat neprieštaraujantiems sutaupyti pinigų koreguojant, kaip ir kada jie vartoja elektros energiją. Pagal mišrias sutartis derinamas nuspėjamumas ir gebėjimas reaguoti, todėl jos gali būti pritaikytos prie įvairių vartotojų poreikių ir gali užtikrinti tam tikrą saugumą kartu su tam tikru lankstumu, todėl vartotojams suteikiamas didesnis pasirinkimas, kontrolė ir pasitikėjimas valdant savo energijos vartojimą.

Pagal ACER ir CEER⁵³, esama įvairių mišrių sutarčių rūšių. Kai kuriomis mišriomis sutartimis siekiama apsaugoti vartotojus nuo kainų šuolių, kartu atsižvelgiant į rinkos tendencijas. Pavyzdžiui, nustatomos viršutinės kainų ribos, kad vartotojas nesudurtų su netikėtai didelėmis sąskaitomis. Pagal kitas sutartis siūlomos valandos, kuriomis energija yra nemokama arba parduodama su nuolaida, taip skatinant vartotojus perkelti savo vartojimą į mažesnių išlaidų laikotarpius. Taip pat yra galimybė sudaryti elektrinėms transporto priemonėms pritaikytas sutartis, pagal kurias fiksuoti ne piko metu taikomi tarifai derinami su išmaniojo įkrovimo paskatomis. Pagal tokias sutartis galėtų būti numatytos abikrypčio įkrovimo galimybės, suteikiant konkrečių paskatų vartotojams patenkinti paklausą piko metu, o elektrinę transporto priemonę įkrauti tada, kai kainos yra mažos.

Siekdamos remti mišrių sutarčių naudojimą, valstybės narės turėtų sukurti reguliavimo sąlygas, kurias taikant tiekėjai galėtų eksperimentuoti siūlydami novatoriškus mišrius pasiūlymus, kartu užtikrindami skaidrumą, palyginamumą ir vartotojų apsaugą. Labai svarbu, kad tokie produktai būtų matomi naudojant kainų palyginimo priemones, kad vartotojai galėtų priimti informacija pagrįstus sprendimus ir būtų išvengta painiavos.

Valstybių narių pavyzdžiai⁵⁴

Suomijoje mišri sutartis⁵⁵ apima fiksuotą ir lanksčią kainodarą. Vartotojai už suvartojimą moka fiksuotą kainą, tačiau gali sumažinti savo sąskaitas vartojimą perkeldami į valandas, kai kainos yra mažesnės (pvz., nuo 1.00 val. iki 6.00 val.). Jiems gali būti naudinga energijai imliai veiklai, pvz., elektrinių transporto priemonių įkrovimui arba vandens šildymui, pasirinkti tinkamą laiką, kartu išvengiant didelių kainų šuolių rizikos, palyginti su dinamiškos kainos sutartimi.

Be to, Suomijoje⁵⁶ fiksuotos ir lanksčios kainodaros derinys reiškia fiksuotos kainos sutartį ir mėnesinį „vartojimo poveikį“, kai vartotojai, remdamiesi per taikomąją programą gauta informacija, gali koreguoti savo elektros energijos vartojimą taip, kad pasinaudotų dienomis ir valandomis, kai energija pigesnė, taip sumažindami savo galutines elektros energijos sąnaudas.

⁵³ ACER ir CEER, 2024 m. mažmeninės energijos rinkos stebėsenos ataskaita.

⁵⁴ Šiame dokumente pateikti pavyzdžiai skirti tik aptariamų sutarčių rūšims iliustruoti. Jie nėra išsamus produktų, kuriuos galima įsigyti visoje ES, sąrašas.

⁵⁵ Bendrovės „Väre Ltd.“ siūloma sutartis „Välkky“.

⁵⁶ Bendrovės „Oomi Oy“ siūloma sutartis „Oomi Flex“; bendrovė apskaičiavo, kad 90 proc. vartotojų pagal šią lanksčią sutartį moka mažiau, palyginti su tik fiksuotos kainos sutartimi, pasirinkdami elektros energijos vartojimo laiką. Vartotojai gali mokėti daugiau nei fiksuotas tarifas, jei jie atitinkamai nepasirenka savo vartojimo laiko. Taikomoji programa atlieka svarbų vaidmenį – informuoja klientus apie ekonomiškai efektyviausius vartojimo laikotarpius.

Belgijoje pagal sutartį⁵⁷ siūlomos fiksuotos ne piko valandos trijose laiko zonose, apimančiose zonas, kuriose taikomas mažas tarifas, ir zonas, kuriose taikomas labai mažas tarifas. Vartotojai apie skirtingas laiko zonas sužino naudodamiesi taikomąja programa ir optimizuoja savo vartojimą. Elektrinių transporto priemonių savininkai gali naudotis išmaniojo įkrovimo funkcija.

Prancūzijoje pagal konkrečiai elektrinėms transporto priemonėms skirtą sutartį⁵⁸ derinama įkrovimo stotelė, specialus elektros energijos tarifas ir taikomoji programa, per kurią naudotojas gali naudotis stebėsenos ir išmaniojo įkrovimo paslaugomis. Klientai gali įkrauti savo transporto priemones laikotarpiams, kai energija pigi, ir optimizuoti įkrovimą ir taupymą naudodamiesi išmaniojo įkrovimo funkcija.

Kritinių piko valandų kainodara. Elektros energijos reglamento 7a straipsnyje nustatytas specialus piko mažinimo produktas, skirtas naudoti tik per elektros energijos kainų krizę⁵⁹. Šis laikinas ir nustatyta laiką taikomas reguliuojamas piko mažinimo mechanizmas gali būti taikomas kartu su rinkos veikimu pagrįstais kritinių piko valandų kainodaros pasiūlymais. Jis jau naudojamas kai kuriose valstybėse narėse, kuriose tiekėjai, vykdydami įprastą mažmeninę veiklą, siūlo piko valandų kainodaros produktus, kad paskatintų vartotojus mažinti paklausą didelių sąnaudų laikotarpiams. Tokie komerciniai kritinių piko valandų kainodaros produktai yra įprastą mažmeninės prekybos inovacijų ir vartotojų pasirinkimo dalis.

Pasirinkimo didinimas sudarant kelias tiekimo sutartis. Iš dalies pakeistu Direktyvos (ES) 2019/944 4 straipsniu sustiprinamos vartotojų teisės užtikrinant, kad visi galutiniai vartotojai galėtų ne tik laisvai pasirinkti elektros energijos tiekėją, bet ir vienu metu sudaryti daugiau nei vieną tiekimo sutartį, savo patalpose turėdami daugiau nei vieną apskaitos ir sąskaitų tvarkymo tašką, susietą su vienu prijungimo tašku. Šia galimybe galima pasinaudoti naudojant pažangiąsias matavimo sistemas arba atskirus skaitiklius⁶⁰.

Ši nauja nuostata turi svarbių pasekmių skatinant mažmeninių sutarčių lankstumą. Visų pirma vartotojai turi galimybę suskirstyti savo elektros energijos paklausą pagal skirtingas sutartis, atsižvelgdami į savo apkrovos pobūdį. Todėl vartotojai gali patenkinti savo elektros energijos poreikius dėl savo įrenginių sudarydami skirtingas sutartis. Pavyzdžiui:

- dėl elektrinių transporto priemonių – elektrinėms transporto priemonėms įkrauti klientai gali pasirinkti dinamišką arba su vartojimo laiku susietą sutartį ir optimizuoti išlaidas perkeldami vartojimą į valandas, kai kainos mažos;
- dėl šilumos siurblių – šildymo apkrovoms galėtų būti naudojama su vartojimo laiku susieta sutartis arba, kai įmanoma, atsižvelgiant į įrenginį, dinamiškos kainos sutartis arba mišri sutartis;
- dėl namų ūkio bazinės apkrovos – likusią namų ūkio paklausos dalį galima patenkinti pagal įprastą fiksuotą sutartį, kuria užtikrinamas kasdienio vartojimo nuspėjamumas.

Taip atskiriant sutartis išvengiama pasirinkimo tarp „viskas arba nieko“, su kuriuo vartotojai gali susidurti sudarydami dinamišką sutartį dėl viso savo namų ūkio vartojimo. Vietoj to namų

⁵⁷ Sutartis „Empower Flexi-time“, kurią ENGIE siūlo vartotojams, suvartojantiems daugiau elektros energijos ir galintiems perkelti didelę dalį elektros energijos vartojimo (pvz., elektromobiliams, išmaniosioms baterijoms ar programuojamiems daug energijos suvartojantiems prietaisams).

⁵⁸ Sutartis „MA Recharge Intelligente“, kurią siūlo ENGIE.

⁵⁹ Kaip deklaruota pagal Direktyvos (ES) 2019/944 66a straipsnį.

⁶⁰ Pagal Direktyvos (ES) 2024/1711 19 konstatuojamąją dalį, apskaitos ir matavimo atskirais skaitikliais technologijų, derinamų su informacinėmis ir ryšių technologijomis, pažanga suteikia technines galimybes tose pačiose patalpose naudoti kelių tiekėjų paslaugomis.

ūkiai gali derinti stabilumą su lankstumu, apsaugodami dalį savo energijos poreikio nuo bet kokios kainų rizikos, o lanksčioms apkrovoms taikydami tinkamus kainų signalus.

Sąveika su tinklo tarifais. Tinklo mokesčiai sudaro didelę sąskaitos už elektros energiją dalį⁶¹ ir tikimasi, kad ateinančiais metais investicijos į tinklą augs, todėl ši dalis greičiausiai dar didės⁶². Sąnaudas atspindintys tinklo tarifai gali paskatinti perkelti paklausą iš piko laikotarpių, sumažinti bendras sistemos sąnaudas ir papildyti lanksčias mažmenines sutartis⁶³. Siekiant kuo didesnio veiksmingumo, tarifų struktūros turėtų atspindėti sistemos išlaidas, skatinti apkrovos perkėlimą piko metu ir išlikti sąžiningos ir įperkamos visiems naudotojams, įskaitant tuos, kurių lankstumo potencialas yra ribotas. Mažesnės tinklo perkrovos privalumai turėtų lemti mažesnes sistemos išlaidas.

Išlaidas atspindintys tinklo mokesčiai, atitinkantys Komisijos 2025 m. gaires dėl paskirstymo tarifų struktūros⁶⁴, gali padėti suderinti paskatas ir toliau atlyginti už paklausos perkėlimą tais atvejais, kai tiekėjai siūlo dinamiškas arba mišrias sutartis. Todėl valstybės narės ir reguliavimo institucijos raginamos užtikrinti, kad tinklo tarifai atspindėtų išlaidas ir teiktų lankstumo signalus, atitinkančius lanksčias mažmeninės prekybos sutartis. Tam reikia glaudaus reguliavimo institucijų, sistemos operatorių ir atitinkamų suinteresuotųjų subjektų veiklos koordinavimo.

Siekdamos skatinti ir remti lankstumo plėtrą, valstybės narės, bendradarbiaudamos su reguliavimo institucijomis ir tiekėjais, visų pirma daugiausia dėmesio turėtų skirti šiems aspektams:

- **įvairinti mažmeninius produktus** remiant dinamiškų, su vartojimo laiku susietų ir mišrių produktų, kuriais ribojamas rinkos poveikis, kartu išsaugant kainų signalus, diegimą, kad vartotojai, kurių noras ir galimybės priimti riziką skiriasi, galėtų pasirinkti lanksčią sutartį;
- **skatinti inovacijas** raginant įgyvendinti bandomuosius projektus ir apribotą bandomąją reglamentavimo aplinką naujiems produktams rinkoje, pavyzdžiui, mišrioms sutartims, ir papildyti tai sąžiningomis, ribotos trukmės ir tinkamomis paskatomis, parengtomis taip, kad jos būtų pritaikytos socialiniu požiūriu, siekiant remti pradinį lanksčių pasiūlymų ir galimybių suteikiančių įrenginių (pvz., elektrinių transporto priemonių ir šilumos siurblių integravimo, išmaniųjų valdiklių) diegimą. Šios paskatos turėtų būti kruopščiai struktūrizuotos, kad būtų išvengta regresyvumo ir užtikrinta, kad pažeidžiami ir energijos nepriteklių patiriantys namų ūkiai nebūtų palikti nuošalyje;
- **užtikrinti, kad dalyvavimas lankstumo priemonėse išliktų savanoriškas**, skaidrus ir pritaikytas skirtingiems vartotojų poreikiams, taikant apsaugos priemones energijos nepriteklių patiriantiems ir pažeidžiamiems vartotojams. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad pagal mažmeninius pasiūlymus būtų atlyginama už lankstumą, kartu apsaugant tuos vartotojus, kurie turi mažiau galimybių dalyvauti. Valstybės narės taip pat turėtų užtikrinti, kad vartotojai būtų gerai apsaugoti nuo nesąžiningos rinkodaros praktikos, įskaitant agresyvią tiesioginę rinkodarą telefonu ir klaidinančią informaciją,

⁶¹ ACER ir CEER 2024 m. mažmeninės energijos rinkos stebėsenos ataskaitos duomenimis, tinklo elektros energijos sąnaudos sudaro 24 proc. ES vidutinės sąskaitos už elektros energiją. Nors tinklo sąnaudos sudarė didesnę sąskaitos už elektros energiją dalį, dėl pastarojo meto elektros energijos kainų šuolių energijos komponentas buvo pagrindinis bendrų vartotojų patiriamų energijos sąnaudų veiksnys.

⁶² COM(2025) 4010 *final* „Būsiamiems poreikiams pritaikytų tinklo mokesčių gairės, skirtos sistemos sąnaudoms mažinti“.

⁶³ Lankstūs skirstymo tinklo tarifai gali būti papildoma paskata skatinant lankstų vartojimą. Šiuo metu kelios valstybės narės jau taiko neprivalomus arba privalomus nakties ir dienos arba kitus su vartojimo laiku susietus tinklo tarifus (ACER, *Unlocking flexibility: No-regret actions to remove barriers to demand response*, 2025). Tinklo tarifai gali būti taikomi tiesiogiai pagal tinklo paslaugų sutartį arba netiesiogiai pagal energijos tiekimo sutartį.

⁶⁴ C OL C, C/2026/126, 2026 1 9, ELI: <http://data.europa.eu/eli/C/2026/126/oj>

dėl kurios vartotojai galėtų sudaryti jų poreikių neatitinkančias dinamiškos kainos sutartis;

- **užtikrinti paskirtį atitinkančios pažangiosios matavimo sistemos prieinamumą ir optimalią prieigą prie duomenų**, paspartinant pažangiųjų skaitiklių diegimą ir visapusiškai užtikrinant prieigos prie duomenų sąveikumo reikalavimų vykdymą (Įgyvendinimo reglamentas (ES) 2023/1162), taip sudarant sąlygas vartotojams ir paslaugų teikėjams laiku ir saugiai susipažinti su informacija. Užtikrinti minimaliuosius pažangiųjų skaitiklių aprėpties, beveik tikralaikės prieigos prie duomenų ir automatizuoto atsako standartus, atitinkančius privalomas funkcijas (Elektros energijos direktyvos 20 straipsnis), kad vartotojai ir trečiųjų šalių priemonės galėtų veiksmingai reaguoti;
- **didinti vartotojų informuotumą** teikiant aiškią informaciją apie kiekvienos rūšies sutarties privalumus, trūkumus ir tinkamumą. Tai galėtų būti, be kita ko, aiškios ir paprastos kampanijos, vykdomos naudojant įvairias komunikacijos platformas ir priemones, apimančios kainodarą, tipinį poveikį sąskaitoms pagal skirtingus vartotojų profilius, rizikos scenarijus ir skundų teikimo kanalus;
- **reikalauti, kad elektros energijos tiekėjai pateiktų paaiškinamuosius sąskaitų palyginimus**, iš kurių būtų matyti, ką vartotojas būtų sumokėjęs pagal dinamiškus, fiksuotus arba su vartojimo laiku susietus pasiūlymus, remiantis ankstesniais suvartojimo duomenimis. Prieš sudarydami sutartį su klientu tiekėjai taip pat galėtų taikyti nepriklausomus klientų rizikos profiliavimo metodus. Tiekėjai turėtų būti įpareigoti atskleisti atitinkamą informaciją, susijusią su rizikos paskirstymu ir atlygio principais, nacionalinės reguliavimo institucijos nustatyta standartine forma. Be to, vykdydami sutartį tiekėjai galėtų teikti individualizuotą informaciją ir konsultacijas, kad padėtų vartotojams pritaikyti savo vartojimo įpročius;
- **reikalauti, kad internetinėse palyginimo priemonėse būtų nurodomos ne tik pagal skirtingus dinamiškos kainodaros produktus siūlomos kainos, bet ir galima vartotojo rizika bei galimybė sutaupyti**, palyginti su fiksuota kaina ar kitais pagal laiką diferencijuotais produktais. Tokios priemonės turėtų būti neutralios ir viešai prižiūrimos, kad būtų užtikrintas pasitikėjimas, ir prieinamos menkesnius skaitmeninius įgūdžius turintiems vartotojams;
- **skatinti naudoti automatizavimo technologijas** (pvz., namų valdymo sistemas ir išmaniuosius termostatus, elektrinių transporto priemonių išmaniuosius kroviklius, išmaniuosius įrenginius), kurios padeda vartotojams pasinaudoti dinamiškos kainodaros nauda be nuolatinio įsikišimo. Rengiant bet kokias nacionalines iniciatyvas, susijusias su išmaniaisiais prietaisais, valstybės narės raginamos remtis ES sąveikiųjų išmaniųjų energetikos prietaisų gamintojų elgesio kodeksu, kad būtų skatinama naudoti prietaisus su sąveikiomis ir atviromis lankstumo savybėmis, o ne plėtoti nacionalinius metodus, dėl kurių kyla pavojus, kad bus suskaidyta tokių prietaisų kaip šildymo, vėdinimo ir oro kondicionavimo (ŠVOK) prietaisų ar buitinių prietaisų bendroji rinka⁶⁵;
- **spręsti skaitmeninės įtraukties ir lygiateisės prieigos klausimus** užtikrinant, kad vartotojai, turintys ribotus skaitmeninius įgūdžius ar junglumą, nebūtų palikti nuošalyje. Priemonės galėtų apimti neinternetinius prieigos prie informacijos punktus, pagalbos linijas, palyginimo priemones, grindžiamas popieriniais dokumentais, ir

⁶⁵ Komisija užtikrins, kad modelius, kurie, kaip deklaruota, atitinka pasirašiusių gamintojų elgesio kodeksą, būtų galima rasti Europos energijos vartojimo efektyvumo etikete ženklinau gaminių registre EPREL (url: https://energy-efficient-products.ec.europa.eu/eprel_en?prefLang=lt).

tikslinę paramą per vartotojų organizacijas. Tokie veiksmai yra labai svarbūs siekiant užtikrinti, kad lankstūs pasiūlymai būtų prieinami visiems namų ūkiams ir nekiltų pavojus, kad jais bus nepakankamai naudojamos dėl skaitmeninių kliūčių;

- **užtikrinti, kad nacionalinės vartotojų organizacijos ir energetikos reguliavimo institucijos parengtų paprastas gaires**, kuriose būtų paaiškinta, kurie vartotojų profiliai labiausiai tinka dinamiškoms, su vartojimo laiku susietoms ar mišrioms sutartims. Gairėse taip pat turėtų būti pabrėžiamos tikslinės apsaugos priemonės, kuriomis gali naudotis pažeidžiami ir energijos nepriteklių patiriantys vartotojai, pavyzdžiui, neprivalomos sąskaitų stabilizavimo priemonės lanksčiose sutartyse. Šiais mechanizmais namų ūkiai apsaugomi nuo trumpalaikio nepastovumo ar laikinų ekstremalių kainų šuolių, kartu išsaugant paskatą perkelti paklausą, ir jie gali būti sukurti kaip neprivalomi priedai, tikslinės priemonės pažeidžiamoms grupėms arba laikinos priemonės, aktyvuojamos krizės laikotarpiams;
- **stebėti pažangą ir apie ją pranešti**. Valstybės narės ir (arba) reguliavimo institucijos turėtų stebėti dinamiškos kainos sutarčių naudojimą ir poveikį vartotojų elektros energijos išlaidoms ir atitinkamai pranešti savo išvadas, kad jas būtų galima panaudoti atliekant įrodymais pagrįstus rinkos koregavimus (Elektros energijos direktyvos 11 ir 59 straipsniai). Stebėseną turėtų apimti teisingus ir paskirstomojo poveikio rezultatus, vartotojų skundus ir apsaugos priemonių veiksmingumą, kad būtų užtikrintas nuolatinis, įrodymais pagrįstas koregavimas. Šiame kontekste taip pat rekomenduojama stebėti kitų lanksčių mažmeninių sutarčių raidą, atsižvelgiant į panašius aspektus.

IŠVADOS

Elektros energijos direktyvos 5 straipsnyje nustatyta struktūrizuota, tačiau lanksti valstybės intervencinių priemonių nustatant elektros energijos kainas mažmeninėje rinkoje reguliavimo sistema. Pagal ją valstybėms narėms suteikiami įgaliojimai reaguoti į konkrečius iššūkius, jei šie tikslai suderinami su visuotinės ekonominės svarbos tikslu ir Elektros energijos direktyvos principais. Tokios sąlygos prisitaikyti suteikia galimybę imtis specialiai pritaikytų politikos priemonių, kartu išsaugant energijos vidaus rinkos sanglaudą. 5 straipsnyje išdėstytais kriterijais taip pat vadovaujama įgyvendinant su krize susijusias intervencines priemones pagal Elektros energijos rinkos modelio direktyvos 66a straipsnį, užtikrinant reguliavimo nuoseklumą ekstremaliųjų situacijų metu. Taikant intervencines priemones tik šiais konkrečiais atvejais, direktyva sustiprinamas pagrindinis rinkos principas – tiekėjų nustatoma kainodara, užtikrinant, kad intervencinės priemonės būtų taikomos retai ir būtų ribotos trukmės. Intervencinės priemonės turėtų būti papildomos struktūrinėmis priemonėmis, skirtomis veiksmingai konkurencijai plėtoti arba energijos nepritekliaus problemai spręsti.

5 straipsnyje nustatyta atspari ir pritaikoma sistema, kuria sprendžiamos tiesioginio pažeidžiamumo problemos, nekenkiant ilgalaikiai vieningos ir dinamiškos ES energijos rinkos raidai. Šioje ataskaitoje Komisija pabrėžė praktiką, kuria siekiama padėti valstybėms narėms geriau įgyvendinti 5 straipsnį. Šiame etape Europos Komisija nesiūlo teikti naujo pasiūlymo dėl teisėkūros procedūra priimamo akto, susijusio su 5 straipsniu. Tačiau Komisija toliau stebės, kaip įgyvendinamas 5 straipsnis, ir rems pastangas įtraukti didesnę lankstumą į mažmenines rinkas.

Stebint naujausius pokyčius patvirtinta, kad mažmeninės prekybos lankstumas vis labiau pripažįstamas kaip svarbus elementas siekiant sukurti į vartotojus orientuotą, įperkama ir atsparią energetikos sistemą. Šiuo metu valstybių narių, kuriose galima sudaryti dinamiškas,

su vartojimo laiku susietas ir mišrias sutartis, skaičius auga, o šias sutartis siūlyti padeda laipsniškas pažangiųjų skaitiklių diegimas ir aiškesnės priegios prie duomenų taisyklės. Esant šioms sąlygoms, vartotojai gali aktyviau dalyvauti rinkoje, koreguoti savo vartojimą, mažinti savo sąskaitas ir prisidėti prie bendro sistemos efektyvumo.

Tačiau analizė rodo, kad reikia tolesnės pažangos. Lanksčių mažmeninių elektros energijos sutarčių naudojimą galima paspartinti veiksmingai įgyvendinant Elektros energijos direktyvą ir Elektros energijos reglamentą, taip pat kuriant tinkamas sistemas, kuriomis sudaromos palankesnės sąlygos rinkoje pateikti lanksčius pasiūlymus. Todėl valstybėms narėms ir reguliavimo institucijoms tenka svarbus vaidmuo pagrindinių suinteresuotųjų subjektų atžvilgiu – skatinti lanksčių mažmeninių sutarčių naudojimą ir nustatyti bei mažinti jų naudojimo kliūtis.

Lankstumas neturėtų būti skatinamas nediferencijuotai. Jis turi išlikti savanoriškas, skaidrus ir pritaikytas skirtingiems vartotojų poreikiams, taikant apsaugos priemones pažeidžiamiesiems ir energijos nepriteklių patiriantiems vartotojams. Tokio pobūdžio mažmeniniai pasiūlymai yra veiksmingiausi tada, kai iš tikrųjų galima pasiūlyti lankstumą, o mažiau galimybių dalyvauti turintiems vartotojams reikalinga tinkama apsauga.

Valstybės narės raginamos įgyvendinti šioje ataskaitoje pateiktą gerąją praktiką, kad paremtų nacionalinius metodus, kuriais skatinamos lanksčios mažmeninės rinkos sutartys. Kad dinamiška elektros energijos kainodara būtų veiksminga, vartotojai turi gauti aiškia ir skaidrią informaciją apie kainas ir elektros energijos suvartojimą, kad galėtų priimti informacija pagrįstus sprendimus. Per konsultacijas gauti atsiliepimai⁶⁶ patvirtino, kad skaidrumas ir palyginamumas yra labai svarbūs siekiant didinti pasitikėjimą, o pažangiojo matavimo ir priegios prie duomenų spragos tebėra didelės kliūtys. Be tokios paramos netikėtai sąskaitų padidėjimas galėtų pakenkti pasitikėjimui ir sulėtinti perėjimą prie lankstesnės paklausos.

Kartu svarbu remti kitų lanksčių sutarčių, pavyzdžiui, su vartojimo laiku susietų ir mišrių produktų, įvedimą, kad būtų patenkinti platesnės klientų bazės poreikiai. Visuomenės atsiliepimai parodė tvirtą paramą mišriems modeliams kaip subalansuotam sprendimui tarp kainų signalų ir vartotojų apsaugos. Todėl turėtų būti nustatytos apsaugos priemonės, kuriomis būtų užtikrinta, kad visos sutartys išliktų savanoriškos, skaidrios ir suprantamos, ypatingą dėmesį skiriant vartotojams, kurie gali būti mažiau pajėgūs įvertinti tokių produktų riziką ir galimybes. Suinteresuotieji subjektai taip pat pabrėžė, kad reikia užtikrinti proporcingą apsaugą, visų pirma pažeidžiamiesiems vartotojams, kartu įspėdami apie neapgalvotų priemonių pavojų – jos galėtų susilpninti veiksmingus kainų signalus.

⁶⁶ Žr. atsiliepimus, pateiktus per viešas konsultacijas, kurias Europos Komisija surengė pagal iniciatyvą „Piliečių energetikos dokumentų rinkinys. Vartotojų apsauga ir įgalinimas vykdant teisingą pertvarką“ (atviros konsultacijos, iniciatyva Nr. 14737), portalas „*Išsakykite savo nuomonę*“, žiūrėta 2025 m. rugsėjo 25 d.; url: <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/14737-Pilieciu-energetikos-dokumentu-rinkinys-Vartotoju-apsauga-ir-igalinimas-vykdant-teisinga-pertvarka> lt.